

סיון בסקין הודו של הרוח

עֵבְרָה, עוֹבְרָה, עֵבְרָת, עוֹבְרָת, ש"נ, הרה Schwangere; enceinte; pregnant: עוֹבְרָה שהריחה (מאכל ביוה"כ) מאכילין אותה עד שתשוב נפשה (יום' ה). עוֹבְרָה שהריחה בשר קודש או בשר חזיר תוחבין לה כוש ברוטב ומניחין לה על פיה (יום' פב). כל אותן י"ג שנה שהיה חושש רבע את שיניו לא הפילה עוֹבְרָה בארץ ישראל ולא נצטערה יולדת (ר' יוסי בר אבין, מד"ר בראש' לג).

גליה היתה בת דודתה של אמי, וחברתה הטובה מימי ילדותן ונעוריהן. כשהיו בנות שבע, שָׁבָה משפחתן הגדולה לליטא מגלות של שמונה-עשרה שנים בסיביר. בני המשפחה קבעו את מעונם החדש בנְמַנְצ'ינָה, עיירה במחוז וילנה, והתיישבו בבתים כמעט סמוכים לאורך רחוב קטן אחד. גליה ואמי החלו ללמוד בכיתה א' בבית הספר המקומי, שבו היו שלוש שפות הוראה: ליטאית, רוסית ופולנית. יידיש או עברית כבר לא באו בחשבון ב-1959.

אמי וגליה בכל מקרה כבר היו בנות תערובת ולא ידעו יידיש. אביה של אמי היה איכר ליטאי, אמה של גליה היתה רוסייה בת סיביר. אמי למדה כעבור יותר משלושה עשורים את השפה העברית, גליה לא למדה עוד כל שפה חדשה. אבל היא נישאה לאולג, גם הוא בן תערובת יהודי-רוסי, שלמד לקרוא פולנית. הוא לא למד פולנית כדי לתקשר עם השכנים, אלא כדי לקרוא במקור את ספרות המדע הבדיוני הפולנית המפוארת. לו טרח מישהו לראיין את אולג לעיתון, הוא היה צריך להעניק לכתבה את הכותרת: "לא רק סטניסלב לם".

בהמשך לחברות רבת השנים בין גליה לאמי, הייתי מיודדת מאוד עם בתם הבכורה, אניה. מיודדת זאת לא מלה: היינו החברות הכי טובות, כמו שרק שתי ילדות שאוהבות לקרוא, לצייר, להצפין מסרים ולהילחם ברעים יכולות להיות. דווקא לא הלכנו לאותו בית ספר, ולא גרנו בשכנות, אבל שרצנו יחד ימים שלמים כשהיינו נזרקות אצל הסבים בחופשות. להוריני היה ברור שאם אחת המשפחות מתכננת טיול, קטיף פטריות או פירות יער, או רחצה באגם או בנהר (בנמנצ'ינה, כמו במקומות רבים בליטא, היתה

אפשרות לבחור), החברה השנייה מצטרפת. ההשגחה עלינו היתה קלה: ממילא התעניינו רק זו בזו.

בית הוריה של אניה היה מזעזע למדי; בכל אופן, אבי נהג להזדעזע ממנו. כולנו חיינו בצניעות, אבל הם היו עניים. בימינו קשה לדמיין זוג תוכניתנים עני. שישה אנשים – אבא, אמא, בת ושני בנים, ואמו קטועת היד של אולג – הצטופפו בשני חדרים קטנים, שאחד מהם שימש גם סלון. הבית היה מלא מלמעלה עד למטה בספרים ובתקליטים של בארדים. כל מיני חפצים כמו טייפ סלילים עתיק, מקרן שקופיות, או פרימוס שהובער באמצעות טבליות לבנות מסריחות, היו פזורים במקומות בלתי צפויים. אותו שולחן עגול שימש להכנת שיעורים, לציור, לאוכל, לאחסון ולגיהוץ (איני יודעת מדוע טרחו דווקא לגהץ, אם הם לא טרחו לנקות), ומעל לכול – מצב התברואה בדירתם היה כזה, שנעזרתי בזכרונות משם כדי להיכנס לאכול בכל מיני כוכי רחוב מפוחמים בהודו, עשרים שנה אחר כך. מאכל החג אצלם היה מה שמכונה בישראל "משה בתיבה", נקניקיות מצופות בצק, אלא שהם היו מכינים את בלילת הבצק בעצמם, טובלים בה את הנקניקיות ומטגנים בשמן עמוק ("ואז מנגבים את הידיים על הספה", היה מוסיף אבי, ואני תמיד התווכחתי איתו, אף על פי שצדק). אין שום סיכוי בעולם שארשה לילדיי הרכים לאכול משהו כזה. כדי לטעום גילטי פלז'ר מהסוג הזה, הם יצטרכו לגדול מספיק כדי לעזוב את הבית ולנסוע להודו, ואם ירצו להיות חסינים כמוני, ייאלצו למצוא לעצמם חברים משלהם שבאים ממשפחה מקסימה עם הרגלים של זוהמה, אבל מה הסיכוי למצוא כאלה בתל אביב?

בקיצור, ביתם של גליה ואולג היה הבית הכיפי ביותר עלי אדמות. והחידה האמיתית היתה שכאשר אניה ואני היינו נדלקות על נושא מסוים, ספר, דמות היסטורית – תיכף ומיד היו מופיעים בביתם באורח פלא ספרים חדשים הקשורים למושא העניין שלנו. איני יודעת עד היום אם כל הספרים הללו היו בבית הזה מאז ומעולם, ופשוט נשלפו כאשר הבענו עניין בנושא שלהם, או שמא עקבו גליה ואולג באהבה אחרי שיחותינו ומשחקינו וסיפקו לנו מיד את מושא תשוקתנו, הישר ממרתפי הספרים המשומשים בעיר העתיקה של וילנה. אני נוטה לחשוב שביתם המזוהם האזין לנו בעצמו, והוליד את הספרים על פי הצורך מבין כתליו, שהיו נפתחים כמניפה, כתודעתו של ד"ר הופמן הרוכב על אופניו, ושחררו לעברנו את הכרכים המוכתמים בקפה בן תריסר שנים לפחות. מה גם שחלק מהספרים האלה לא ראיתי בשום מקום אחר, בשום חנות או ספרייה. הם היו קשים להשגה.

כל כך קשים, שכאשר יום אחד הבית הזה הוליד קובץ מלא של קטולוס, כל מאה ושישה-עשר שיריו, העתקתי את הספר בכתב יד למחברת בית ספר עבה, כדי שיהיה לי גם. גישה למכונות צילום היתה אז ליחידה סגולה בלבד, שאנחנו והורינו לא נמנינו עמם: זה דרש סיווג בטחוני פחות יהודי. אני עצמי, ונדמה לי שגם אניה ושני אחיה הצעירים, התיחסתי לגליה ולאולג קצת כמו לפיות יער ידידותיות, יותר מכפי שראיתי בהם קרובי משפחה בוגרים או הורים של חברתי הטובה. הם חלקו אתנו את כל עולמנו התרבותי והכניסו אותנו בנדיבות אל עולמם, לעתים השתתפו במשחקים שהיינו ממציאים, לקחו אותנו להופעות של בארדים, קיבלו ברצינות את כל שגעונותינו, והיו בעצמם חסרי אונים כמונו, "לא מסתדרים". כשם שלא השכילו לתחזק את ביתם, לא השכילו להרוויח כסף, לשמור על עצמם, או להתאים את עצמם לעולם המשתנה. כאשר נפתח בוויילנה בית ספר יהודי, שכולנו למדנו בו עברית מתוך מחשבה פרגמטית על הגירה – גליה הלא-מעשית לנצח אמרה: "אני לא אלך ללמוד עברית, זה בכלל לא מדבר אלי. אם הם יפתחו כיתה ללימוד יידיש, אולי אלך. זה מזכיר לי את סבתא שלי."

בקיץ שבסופו עמדנו לעלות לישראל, הבינו הורי שהפרידה מאניה עתידה להיות קשה מנשוא בשבילי. כדי להמתיק אותה, צורפתי למשפחה של אניה לחופשה בכפר נופש כלשהו, שבקתות העץ שלו עמדו ביער על שפת אגם שהיה חלק משרשרת ארוכה של אגמים מחוברים. בכל יום מימי החופשה היינו שוכרים סירה וחותרים כל היום על פני האגמים הקרים והיפים. הייתי מאושרת לחלוטין מהשיט, מהאגמים, מקרבתה של אניה, מההורים-הפיות שלה, מהאחים הקטנים שלה, מהאוכל המפוקפק שהיינו מכינים בערבים במטבחון הבקתה, והשתדלתי לא לחשוב על מה שמצפה לי בסוף הקיץ. גליה היתה שמנה מאוד, אולג רזה מאוד (הוא סבל מאיזו מחלה כרונית מסתורית, אך איני זוכרת שהתלונן), צלליותיהם האוחזות במשוטים על רקע השקיעה מעל האגם נראו כרמויות אגדיות ממש, בשלב זה כולנו כבר הפכנו לטולקינאים משוגעים. בני לילית אינם יכולים לשכון בגופה של אישה שמנה בחצאית סגולה אינסופית ומוכתמת בשומן, גם לא בגוף גבר דק בטי-שירט מהוהה עם שפמפם של מוסקטר. ואילו בשביל הוביטים, הם היו יותר מדי לוזרים, יותר מדי גרועים במילוי המזווה; גם מזווה ראוי לשמו לא היה להם. הם גידלו שלושה ילדים לא מעשיים כמותם. לאניה תואר שני בפילולוגיה סקנדינבית, אך היא נותרה מובטלת לנצח במדינה שמתרגמים משפות סקנדינביות נחשקים מאוד במערכת הבנקאית

שלה. היא משתתפת בקביעות במשחקי תפקידים רבי משתתפים ויוצרת תכשיטים יפים מחרוזים. אם להאמין לאבי, שהסרקזם משמש אצלו תחליף לטקט, הרי שהמצב בביתם, כפי שנצפה בביקורו האחרון בוויילנה, הידרדר עוד. "היינו אצל גליה," כתב לי משם, "היא כיבדה אותנו במרק כרוב. אמת, המרק היה לא רע בכלל. לאחר שסיימתי את המנה שלי, העברתי את הכיסא, את הצלחת ואת הכף לסועד הבא." האם לזה התכוון ניקולאי גומילוב, שהתוודעתי לשיריו לראשונה בביתם של אולג וגליה, כשטבע את הביטוי "הודו של הרוח"? ("בתחנת הרכבת הזו תצליח / להודו של הרוח לקנות כרטיס.")

אולי – אכן – סוג של הודו, גם משום שהם חיו, ועודם חיים, בעולם מקביל, ובנדיבותם סיפקו הצצה אליו גם לי, לצד ילדיהם, שאותם הם גידלו מבלי שאי פעם שמעו שילדים צריכים גבולות. למעשה, מעולם לא ראיתי אנשים שנהנו כמותם מגידול ילדים. אני עצמי אמא אחרת לגמרי, אף כי גם אני סולדת מרעיון הגבולות. אבל עצם זה שבחרתי, בסופו של דבר ואחרי שנים רבות, להיות אמא – ועצם זה שבחרתי, מיד וכבר אז, להיות משוררת – כל זה קרה, בין היתר, גם בזכותם.

* כל השמות בדויים, למעט שמות של סופרים.